

VIỆN TRỢ CỦA LIÊN XÔ CHO VIỆT NAM VỀ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO GIAI ĐOẠN 1950-1975

AIDS OF SOVIET UNION IN EDUCATION AND TRAINING FOR VIETNAM FROM 1950 TO 1975

NGUYỄN THỊ THANH HƯƠNG

Trường Đại học Quy Nhơn, Bình Định

THÔNG TIN	TÓM TẮT
<p>Ngày nhận: 10/12/2020 Ngày nhận lại: 12/12/2020 Duyệt đăng: 21/12/2020 Mã số: TCKH-S04T12-B52-2020 ISSN: 2354 – 0788</p> <p>Từ khóa: viện trợ, Liên Xô, quan hệ ngoại giao, giáo dục & đào tạo, chống Pháp, chống Mỹ, chủ nghĩa xã hội.</p> <p>Key words: aid, Soviet Union, diplomatic relations, education and training, anti-French, anti-American, socialism.</p>	<p>Nhân kỷ niệm 70 năm quan hệ ngoại giao Việt Nam – Liên Xô, bài viết này phục dựng, tổng hợp lại quá trình viện trợ, giúp đỡ của Liên Xô cho Việt Nam trên lĩnh vực giáo dục và đào tạo trong hai cuộc kháng chiến chống Pháp và chống Mỹ (1950-1975). Trải qua 25 năm, sự viện trợ của Liên Xô trên lĩnh vực giáo dục và đào tạo đã tạo ra cơ sở vật chất, nguồn lực có chất lượng cao cho công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam.</p> <p>ABSTRACT On the occasion of the 70th anniversary of diplomatic relations between Vietnam and Soviet Union, this article aims to reconstruct and synthesize the process of aiding and helping of Soviet Union for Vietnam in the field of education and training in two resistance wars against France and the United States (1950 -1975). Through 25 years, aids from Soviet Union in the field of education and training has created facilities and high quality resources for the process of constructing socialism in Vietnam.</p>

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Ngày 30/1/1950, Liên Xô đã công nhận và đặt quan hệ ngoại giao với nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa. Trải qua hai cuộc kháng chiến: chống Pháp (1950 -1954) và chống Mỹ (1954-1975), Liên Xô là nước viện trợ lớn nhất cho Việt Nam trên tất cả các lĩnh vực: chính trị, quân sự, kinh tế, văn hóa, giáo dục. Sự viện trợ của Liên Xô đã góp phần quan trọng trong việc tăng thêm nguồn sức mạnh cho Việt Nam để chiến thắng trong hai cuộc kháng chiến, giành độc lập

dân tộc, thống nhất đất nước và đưa cả nước đi lên xây dựng chủ nghĩa xã hội.

2. NỘI DUNG

2.1. Viện trợ về giáo dục và đào tạo của Liên Xô trong kháng chiến chống Pháp (1950 -1954)

Sau thắng lợi của Cách mạng tháng Tám năm 1945, nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa ra đời, dưới sự lãnh đạo của Đảng và Chính phủ, đứng đầu là Chủ tịch Hồ Chí Minh, nhân dân Việt Nam bước vào xây dựng chế độ mới về mọi mặt. Đầu năm 1950, khi tình hình trong nước và cục diện quốc tế có những chuyển biến quan

trọng thì các nước xã hội chủ nghĩa mới công nhận và đặt quan hệ ngoại giao với Việt Nam Dân chủ Cộng hòa: Trung Quốc (18/1/1950), Liên Xô (30/1/1950), Cộng hòa Dân chủ Nhân dân Triều Tiên (31/1/1950), tiếp theo đến tháng 2/1950 lần lượt các nước xã hội chủ nghĩa khác như: Tiệp Khắc, Cộng hòa Dân chủ Đức, Rumani, Hunggari, Ba Lan, Bungari, Anbani cũng đã công nhận và đặt quan hệ ngoại giao với Việt Nam. Việc các nước xã hội chủ nghĩa công nhận và đặt quan hệ ngoại giao với Việt Nam Dân chủ Cộng hòa có ý nghĩa lịch sử to lớn không chỉ đối với cuộc kháng chiến chống Pháp mà còn đối với cả tiến trình lịch sử Việt Nam sau này. Từ đây, Liên Xô cùng các nước trong hệ thống xã hội chủ nghĩa trên thế giới đã công khai ủng hộ, giúp đỡ Việt Nam trên nhiều lĩnh vực, trong đó có giáo dục và đào tạo. Mở đầu quan hệ hợp tác giữa hai nước Việt Nam – Liên Xô trong lĩnh vực đào tạo là sự kiện Việt Nam đã gửi lớp học sinh đầu tiên sang Liên Xô vào ngày 25/6/1951. Lớp học sinh này gồm 21 người, trong đó có 5 người học đại học, 9 người học trung cấp kỹ thuật, 7 người học bổ túc, thực tập sinh các ngành công nghiệp, nông nghiệp, y dược, xây dựng, kiến trúc, kinh tế tài chính, hậu cần. Những người được cử đi học ở Liên Xô được kỳ vọng là những viên gạch hồng, cán bộ cốt cán để xây dựng đất nước trong tương lai.

Từ năm 1951- 1954, Liên Xô, Trung Quốc và một số nước xã hội chủ nghĩa đã tiếp nhận 750 lưu học sinh; trong đó có 216 sinh viên đại học, 19 nghiên cứu sinh, thực tập sinh, bổ túc sinh thuộc nhiều nhóm ngành: công nghiệp, nông nghiệp, điện lực, thủy lợi, khai khoáng, cầu đường, chế tạo máy... [1] ở trình độ đại học, cao đẳng, trung cấp. Sự viện trợ của Liên Xô về giáo dục và đào tạo mới chỉ dừng lại ở việc tiếp nhận lưu học sinh mà chưa có viện trợ trực tiếp về trang thiết bị, cơ sở vật chất và chuyên gia tại Việt Nam.

2.2. Viện trợ về giáo dục và đào tạo của Liên Xô trong kháng chiến chống Mỹ (1954-1975)

Sau Hiệp định Geneve (1954), Việt Nam tạm thời bị chia làm hai miền Nam - Bắc. Tại miền Bắc, quan hệ hữu nghị và hợp tác, giúp đỡ của Liên Xô về lĩnh vực giáo dục, đào tạo tiếp tục được duy trì và củng cố. Lúc đó, yêu cầu đặt ra hết sức bức thiết đối với miền Bắc là phải xây dựng và phát triển nguồn nhân lực nhằm khôi phục, xây dựng đất nước cũng như thực hiện nghĩa vụ hậu phương chi viện cho tiền tuyến miền Nam, tiến hành cuộc kháng chiến chống Mỹ cứu nước, thống nhất đất nước. Do đó, bên cạnh sự viện trợ chủ yếu về quân sự và kinh tế, Liên Xô còn đáp ứng yêu cầu giúp đỡ Chính phủ Việt Nam Dân chủ Cộng hòa đào tạo một đội ngũ đông đảo các nhà khoa học, cán bộ, kỹ sư, công nhân ở các cấp, các ngành

Từ năm 1955-1975, nhiều văn bản liên quan đến lĩnh vực giáo dục và đào tạo đã được ký kết giữa Việt Nam và Liên Xô. Ngày 27/8/1955, Hiệp nghị giữa Chính phủ Việt Nam Dân chủ Cộng hòa và Chính phủ Liên bang Cộng hòa Xã hội chủ nghĩa Xô viết về vấn đề học tập của công dân nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa tại các trường trung và cao cấp của Liên Xô được ký kết. Chính phủ Liên Xô đồng ý tiếp nhận lưu học sinh Việt Nam sang học tại các trường đại học, cao đẳng, trung cấp của Liên Xô và chu cấp hoàn toàn mọi kinh phí cho lưu học sinh. Ngày 15/2/1957, Việt Nam và Liên Xô ký *Hiệp định hợp tác văn hóa*, thỏa thuận những điều khoản hợp tác giữa hai nước trên các lĩnh vực: khoa học và giáo dục, văn học, nghệ thuật, điện ảnh, thông tin, báo chí, phát thanh. Ngày 7/3/1959, *Hiệp định về hợp tác khoa học - kỹ thuật* giữa Việt Nam và Liên Xô được ký kết, trong đó quy định việc trao đổi trên tất cả các lĩnh vực khoa học, gửi chuyên gia, trao đổi những thành tựu trong lĩnh vực khoa học - kỹ thuật. Ngày 23/6/1964, Việt Nam và Liên Xô ký *Kế hoạch hợp tác văn hóa và khoa học kỹ thuật năm 1964*, trong đó quy định những điều khoản trao đổi giữa hai nước về các lĩnh vực khoa học, văn hóa, giáo dục năm 1964. Ngày 27/10/1966,

hai nước ký *Biên bản kết quả hội đàm* về việc tiếp nhận cán bộ kỹ thuật và công nhân Việt Nam sang học tập và thực tập tại các trường dạy nghề, các xí nghiệp và công trường của Liên Xô. Từ năm 1964-1975, hằng năm hai nước Việt Nam - Liên Xô đều ký các *Kế hoạch hợp tác văn hóa và khoa học kỹ thuật*. Đó là những cơ sở pháp lý quan trọng làm nền tảng cho sự giúp đỡ, viện trợ của Liên Xô đối với Việt Nam trong lĩnh vực giáo dục - đào tạo những năm 1955-1975. Viện trợ về giáo dục và đào tạo của Liên Xô cho Việt Nam được thể hiện thông qua nhiều hình thức. Cụ thể như sau:

Về cơ sở vật chất: Về tài liệu phục vụ giáo dục, dạy học: Liên Xô đã gửi sang Việt Nam hàng chục nghìn đầu sách giáo khoa, chương trình giảng dạy, tài liệu sư phạm, tranh ảnh, bản đồ, tài liệu nghiên cứu... thuộc các lĩnh vực tự nhiên, xã hội, kỹ thuật, sư phạm bằng tiếng Nga [2].

Về trang thiết bị giáo dục: Liên xô đã viện trợ rất nhiều trang thiết bị cần thiết cho các trường Đại học Sư phạm khoa học, Đại học Y - Dược, Đại học Tổng hợp, Đại học Nông nghiệp I Hà Nội... Trong năm 1955, Liên Xô đã viện trợ cho riêng trường đại học sư phạm khoa học 10 tấn hàng trang thiết bị [3]. Liên Xô còn viện trợ trang thiết bị, cơ sở vật chất cho Trường Sư phạm kỹ thuật đào tạo giáo viên dạy nghề và Trường công nhân kỹ thuật. Đầu năm 1968, Bộ Giáo dục đã đàm phán với Liên Xô trang bị cho các trường sư phạm và cấp III của Việt Nam một số thiết bị dụng cụ thí nghiệm, thiết bị xưởng trường. Tháng 11-1968, Liên Xô đã chuyển đến Việt Nam 286 hòm trọng lượng 8.050 kg thiết bị dạy học bao gồm: ampe kế thí nghiệm, bộ phân phối điện, tổ máy phát điện lưu động học đường, đèn chiếu học đường, kính hiển vi học đường, đèn chiếu vạn năng, bộ tụ điện, bộ role, máy thu tách sóng...[4]. Số lượng hàng viện trợ cho ngành giáo dục phong phú về loại hình và phần lớn là những trang thiết bị mà Việt Nam chưa sản xuất được.

Về xây dựng cơ sở giáo dục: Từ năm 1956-1965, Liên Xô đã giúp Việt Nam xây dựng Trường Đại học Bách khoa Hà Nội và 4 trường đào tạo công nhân kỹ thuật. Trường Đại học Bách khoa Hà Nội (5-11-1965) là trường đại học đào tạo cán bộ khoa học kỹ thuật lớn nhất Việt Nam cũng như Đông Nam Á lúc bấy giờ. Năm 1970, Liên Xô viện trợ cho Việt Nam xây dựng Trường công nhân lắp máy của ngành xây dựng cơ bản. Năm 1972, Liên Xô đã viện trợ xây dựng 2 trường đào tạo nghề cho Việt Nam [5]. Năm 1973, Liên Xô tiếp tục viện trợ xây dựng 9 trường dạy nghề cho Việt Nam.

Trao đổi chuyên gia giáo dục: Theo Kế hoạch hợp tác văn hóa và khoa học được ký kết giữa Liên Xô và Việt Nam, cùng với viện trợ về vật chất, Liên Xô còn giúp đỡ Việt Nam về chuyên gia giáo dục. Sự giúp đỡ của Liên Xô về chuyên gia giáo dục đối với Việt Nam có hai hình thức: Cử chuyên gia Liên Xô sang Việt Nam và tiếp nhận chuyên gia của Việt Nam đi học kinh nghiệm ở Liên Xô. Các chuyên gia Liên Xô giúp ngành giáo dục miền Bắc Việt Nam xây dựng kế hoạch học tập ở các trường đại học, đào tạo và nâng cao trình độ cho cán bộ, công nhân kỹ thuật. Tính trong 2 năm 1955-1956, đã có 7.000 công nhân thuộc các ngành nghề khác nhau được chuyên gia Liên Xô đào tạo [6, tr.359]. Năm 1958, Liên Xô đã gửi 10 Giáo sư sang giảng dạy và cố vấn về bộ môn tiếng Nga cho trường Ngoại ngữ. Năm 1959, Liên Xô lại gửi sang Việt Nam 29 chuyên gia loại I giảng dạy tiếng Nga, địa lý, hóa học, vật lý, sinh vật, lịch sử và văn học Xô viết... ở trường đại học sư phạm. Đến năm 1960, Liên Xô tiếp tục cử 27 chuyên gia sang Việt Nam truyền đạt kinh nghiệm quản lý chuyên môn cho nhà trường, tham gia giảng dạy trực tiếp cho sinh viên, bồi dưỡng cho cán bộ nâng cao chất lượng giảng dạy các môn học [7]. Năm 1963, số lượng chuyên gia Liên Xô được cử sang Việt Nam là 12 người, năm 1964 là 5 người, năm 1965 là 2 người [8]. Trong 10 năm (1955-1965), số lượng các chuyên gia Liên Xô sang làm việc tại Việt

Nam là 2.500 người thuộc các ngành nghề khác nhau [9]. Năm 1973-1975, hoạt động trao đổi chuyên gia giáo dục, giảng viên diễn ra giữa các trường đại học của hai nước như: Trường Đại học Bách khoa Kharkov và Trường Đại học Bách khoa Hà Nội; Trường Đại học Xây dựng Moscow và Trường Đại học Xây dựng Hà Nội... Sự giúp đỡ của các chuyên gia Liên Xô trong các lĩnh vực giáo dục, xây dựng chương trình và tham gia giảng dạy ở các trường đại học không chỉ góp phần thúc đẩy chất lượng giáo dục Việt Nam mà còn giúp Việt Nam mở rộng quy mô các trường đại học, trung học, các ngành nghề cần thiết cho công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội ở miền Bắc. Liên Xô còn tiếp nhận, giúp đỡ và tài trợ cho một số chuyên gia, phái đoàn giáo dục của Việt Nam sang Liên Xô tham quan, khảo sát, học hỏi kinh nghiệm về giáo dục. Năm 1960, Việt Nam đã cử sang Liên Xô 40 người nhằm học hỏi kinh nghiệm về tổ chức cho sinh viên thực tập, nghiên cứu khoa học, nâng cao trình độ và phương pháp giảng dạy. Năm 1967, để tăng cường tình hữu nghị và hợp tác giữa ngành đại học và trung học chuyên nghiệp của hai nước, Bộ Đại học và Trung học chuyên nghiệp Việt Nam đã cử một đoàn đại biểu sang thăm hữu nghị Liên Xô. Tháng 4/1975, Liên Xô đã tiếp nhận 15 giáo viên tiếng Nga của Việt Nam sang dự lớp bồi dưỡng 45 ngày tại Trường Đại học Tổng hợp Lomonosov [10].

Tiếp nhận và đào tạo lưu học sinh cho Việt Nam: Khi miền Bắc xây dựng chủ nghĩa xã hội, một trong những hình thức viện trợ về giáo dục của Liên Xô cho Việt Nam là tiếp nhận giáo dục và đào tạo một số lượng lớn lưu học sinh của Việt Nam. Lưu học sinh Việt Nam được Liên Xô tiếp nhận đào tạo bao gồm các thành phần: học sinh, sinh viên, nghiên cứu sinh, bổ túc sinh, thực tập sinh, học sinh trung cấp chuyên nghiệp và đào tạo nghề.

Về đào tạo học sinh phổ thông: Liên Xô dành 2 trường học cho học sinh phổ thông Việt Nam. Năm 1959, có 186 học sinh Việt Nam sang

học tập ở Liên Xô [11]. Từ năm 1955-1964, Liên Xô đã tiếp nhận và đào tạo cho Việt Nam trên 3.900 lưu học sinh, trong đó có 262 nghiên cứu sinh [12]. Tính đến năm 1974, trong khối các nước xã hội chủ nghĩa, Liên Xô là nước tiếp nhận và đào tạo nhiều lưu học sinh Việt Nam nhất (11.858 người) Lưu học sinh được đào tạo ở Liên Xô phần lớn có kết quả học tập tốt: Năm 1973 có 30% học giỏi, 45% đạt loại khá [13]. Tổng Bí thư Lê Duẩn đã khẳng định: “Hàng chục năm nay, tại hàng trăm các trường đại học và xí nghiệp, các cô giáo, thầy giáo Liên Xô đã tận tình chăm sóc, dạy dỗ hàng vạn thanh niên Việt Nam, giúp đỡ chúng ta xây dựng đội ngũ cán bộ khoa học kỹ thuật và công nhân lành nghề; đó là cái vốn vô giá để xây dựng chủ nghĩa xã hội” [14].

Viện trợ về giáo dục và đào tạo của Liên Xô về giáo dục đào tạo cho Việt Nam là toàn diện, đa dạng về hình thức và phổ quát ở các cấp, trình độ (từ phổ thông đến đại học, trung học chuyên nghiệp), ở các ngành nghề (khoa học tự nhiên, khoa học xã hội, khoa học kỹ thuật, sư phạm...), ở đối tượng giáo dục (học sinh, sinh viên, giáo viên, cán bộ các cấp, các ngành nghề khác nhau). Như vậy, trong hai cuộc kháng chiến chống Pháp và chống Mỹ (1950 -1975), nhờ sự giúp đỡ của Liên Xô trên lĩnh vực giáo dục và đào tạo đã tạo ra cơ sở vật chất, nguồn lực có chất lượng cao, tiền đề cho công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam sau này. Tình hữu nghị giữa hai dân tộc được xây đắp trong những năm tháng đấu tranh giành độc lập của Việt Nam, được thử thách qua những biến thiên, thăng trầm của bối cảnh thế giới và khu vực cũng như của hai nước. Sau sự kiện Liên Xô tan rã, mối quan hệ lại được tạo dựng giữa Việt Nam và Liên bang Nga, quốc gia kế tục Liên Xô. Ngày 16/6/1994, Việt Nam và Nga đã ký Hiệp ước về những nguyên tắc cơ bản của quan hệ hữu nghị. Ngày 1/3/2001, Việt Nam và Liên bang Nga đã đưa mối quan hệ song phương lên tầm đối tác chiến lược.

Bảng 1. Đào tạo cao đẳng và đại học ở nước ngoài (theo từng nước) [15]

STT	Nước gửi đi đào tạo	Số lượng học sinh gửi đi đào tạo từng nước	Tính từ năm bắt đầu gửi đi đến năm học 1974-1975
1	An Ba ni	60	1958-1974
2	Ba Lan	1.476	1952-1974
3	Bun ga ri	1.103	1953-1974
4	CHDC Đức	1.941	1953-1974
5	Cu Ba	885	1961-1974
6	Hung ga ri	1.319	1952 -1974
7	Liên xô	11.858	1952-1974
8	Mông Cổ	48	1956 -1974
9	Rumani	1.485	1955-1974
10	Tiếp khắc	1.439	1952 -1974
11	Triều Tiên	684	1958 -1967
12	Trung Quốc	3.830	1953 -1973
Cộng		26.128	

Ngày 27/7/2012, với mục đích và mong muốn đưa quan hệ Việt - Nga ngày càng đi vào chiều sâu và hiệu quả, hai nước đã quyết định nâng cấp quan hệ lên mức Đối tác chiến lược toàn diện, khuôn khổ quan hệ cao nhất của Việt Nam. Đây là dấu mốc vô cùng quan trọng, đánh dấu bước phát triển mới trong quan hệ giữa hai nước. Đảng, Nhà nước và nhân dân Việt Nam mãi mãi ghi nhớ, trân trọng, biết ơn đối với Liên

Xô - một nước xã hội chủ nghĩa đã luôn sát cánh, ủng hộ và giúp đỡ Việt Nam trong chiến tranh giải phóng dân tộc và công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội. Đội ngũ cán bộ được cử đi đào tạo ở Liên Xô đã có đóng góp không nhỏ cho sự nghiệp xây dựng và bảo vệ miền Bắc – hậu phương chiến lược của cả nước. Họ cũng là những cán bộ chủ chốt, có trình độ chuyên môn cao đáp ứng nhu cầu xây dựng đất nước sau này.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Trung tâm lưu trữ Quốc gia III, Phòng UBKHNN, Hồ sơ số 21341.
- [2] Trung tâm lưu trữ Quốc gia III, Phòng UBKHNN, Hồ sơ 17466.
- [3] Trung tâm lưu trữ Quốc gia III, Phòng UBKHNN, Hồ sơ 17156.
- [4] Trung tâm lưu trữ Quốc gia III, Phòng Thủ tướng, Hồ sơ 8294.
- [5] Trung tâm lưu trữ Quốc gia III, Phòng UBKHNN, Hồ sơ 21271.
- [6] Viện Sử học(2005), *60 năm nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam – Một số thành tựu chủ yếu*, Nxb Khoa học xã hội.
- [7] Trung tâm Lưu trữ Quốc gia III, Phòng Bộ Giáo dục, Hồ sơ 4248-4260.
- [8] Cục văn thư Lưu trữ Nhà nước, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia III (2011), *Hợp tác Việt nam và Liên bang Nga trong lĩnh vực đào tạo qua tài liệu lưu trữ*, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [9] Viện Sử học (2005), *60 năm nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam – Một số thành tựu chủ yếu*, Nxb Khoa học xã hội.
- [10] Trung tâm lưu trữ Quốc gia III, Phòng Bộ đại học và trung học chuyên nghiệp, Hồ sơ 90.
- [11] Trung tâm lưu trữ Quốc gia III, Phòng Bộ Giáo dục, Hồ sơ 4270.
- [12] Bộ Ngoại giao, *Về quan hệ Việt – Xô trong giai đoạn chống Mỹ cứu nước*, Viện Hồ Chí Minh.
- [13] Trung tâm lưu trữ Quốc gia III, Phòng đại học và trung học chuyên nghiệp, Hồ sơ 113.
- [14] *Việt Nam – Liên Xô xa mà gần*, Matxcova, Thông tấn xã Nôvôxti.
- [15] Nguyễn Quang Kính (2005), *Giáo dục Việt Nam 1945-2005*, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.